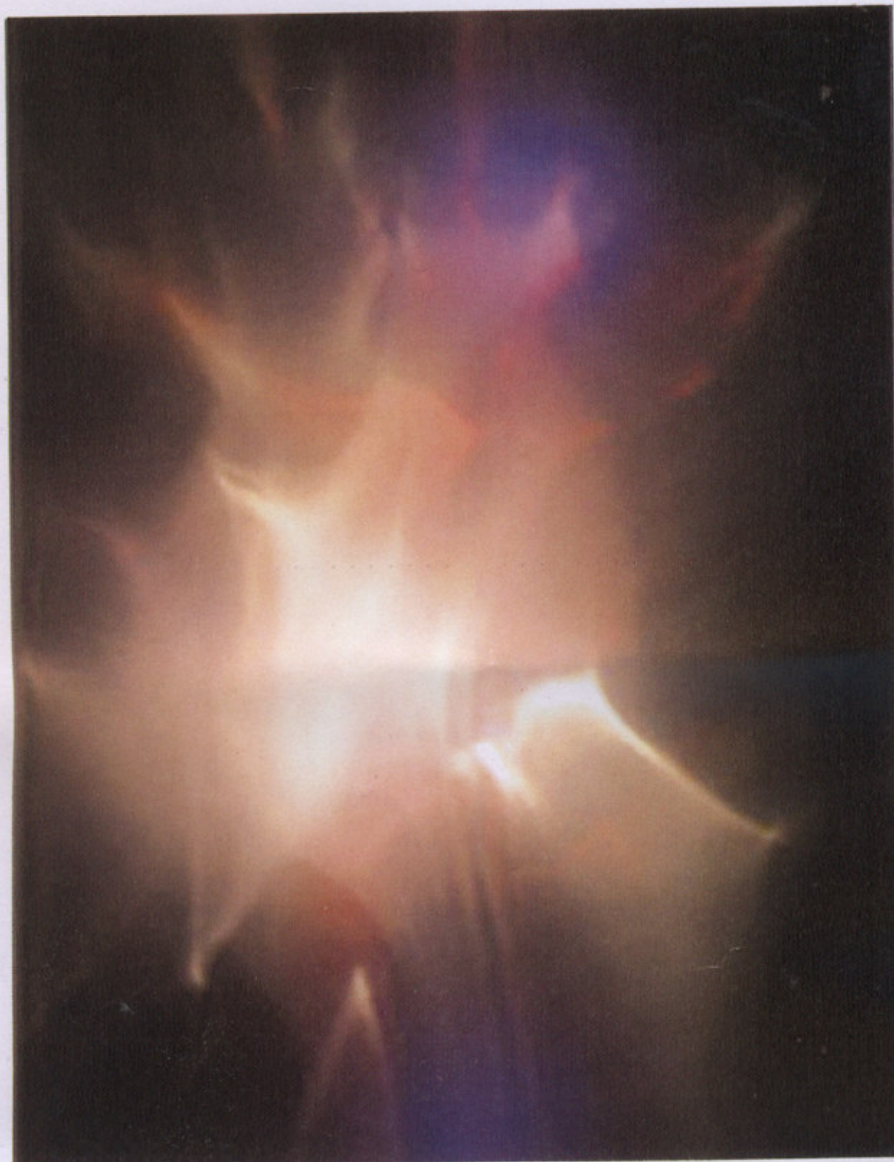

LYS I UNGARN

International Kepes Society i Ungarn har siden 1993 afholdt internationale symposier om lyskunst og teknologi; det 8. fandt sted sidst i juli i Pécs. Helge Krarup har deltaget fire gange.

Af Helge Krarup

Thomas Wilfred fra Opus 161, 1965-66

International Kepes Society er navngivet efter den ungarske kunstner, designer og skribent Georgy Kepes. Bauhaus-skolen blev grundlagt i Tyskland i 1919 og lukket af nazisterne i 1933; en del af lærerne - bl.a. ungarenen Laszlo Moholy-Nagy - kom til USA, hvor skolen især fortsatte dens tanke om at lade kunst, videnskab og teknologi mødes. Georgy Kepes grundlagde i 1967 Center for Advanced Visual Studies, CAVS, på Massachusetts Institute of Technology, MIT i Boston, der på mange måder fortsætter Bauhaus-filosofien. I Ungarn grundlagde man i 1993 Kepes Society, som i samme ånd samler kunstnere og videnskabsfolk til lyskunstsymposier hvert andet år - navnet er valgt som hæder til Kepes.

Fremtrædende ungarer

Den førende kunsthistoriker inden for nyteknologisk kunst, Frank Popper, sagde i et interview med mig for mange år siden, at den ene af lyskunstens to fædre var: Den danskfødte Thomas Wilfred, døbt Richard Løvstrøm. Han arbejdede fra 1920'erne i USA med at skabe en ren lyskunst uafhængig af musik eller lignende, som han kaldte Lumia. Hans lumiaværker står som grundform inden for den del af lyskunsten, der arbejder med billedet som form. Den anden var ungarenen Laszlo Moholy-Nagy, der med sin Lysrekvisit fra 1930 skabte grundlaget for lys- og bevægelseskulpturer, der inddrager hele lokalet med sine lys- og skyggeeffekter projiceret op på væggene.

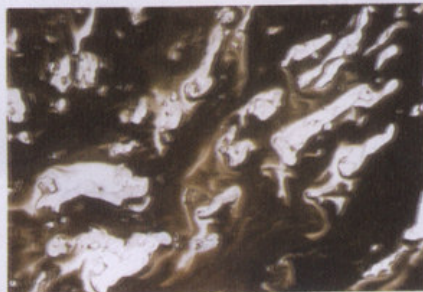
Inden for forbindelsen teknologi-og-kunst har der udover Moholy-Nagy og Kepes været mange betydende ungarer: Nicolas Schöffer, som siden 50'erne arbejdede med lys- og bevægelseskulpturer, der reagerede på input fra omgivelserne. Victor Vasarely, som arbejdede med optiske virkninger. Vera Molnar skabte sig et navn inden for computerkunst, Joseph Kosuth forbindes med koncept kunst og Gabor Body med videokunst. Også relevant i denne forbindelse: Denis Gabor opfandt holografi, og John von Neumann lagde som matematiker grundlaget for computerens opbygning.

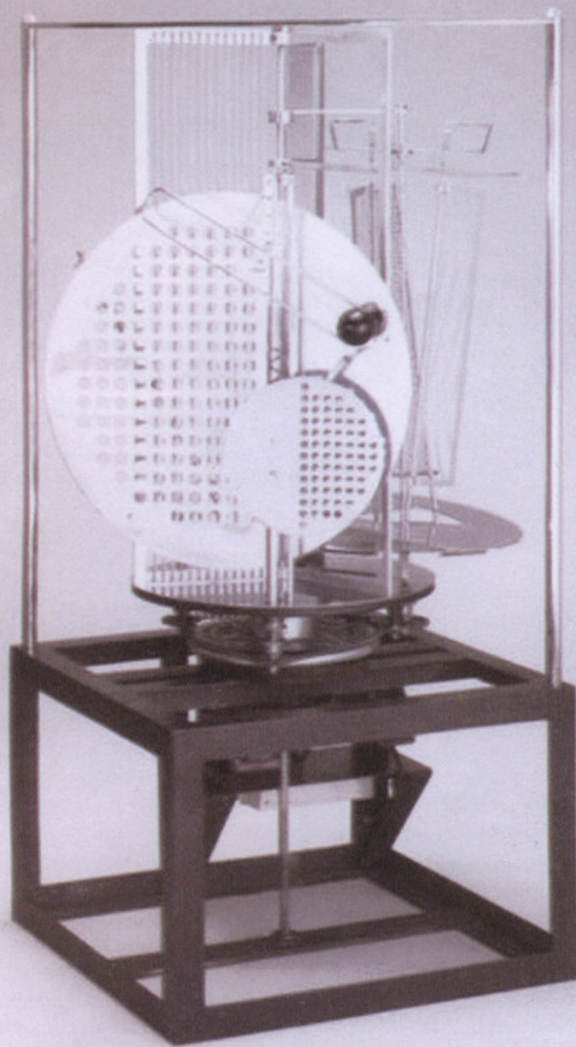
Deltagerne i symposierne er kunstnere, der anvender den nyeste teknologi til at skabe lyskunst, laserkunst, hologrammer, kinetisk kunst, robotkunst og meget andet - som vi ikke ser meget til i Danmark. Endvidere videnskabsfolk og kunsthistorikere. Der var denne gang deltagere fra 12 lande, mange var ungare, som lever uden for Ungarn. Ungarn er jo i løbet af det 20. århundrede blevet kraftigt reduceret, faktisk med 2/3!

Lysshow

Jeg har tre gange tidligere deltaget i symposierne, hvor jeg har talt om dansk lyskunst. I år viste jeg dias af wetslides, som blev anvendt i lysshow fra 1960'erne og frem. Det var dias fra danske lysshow;

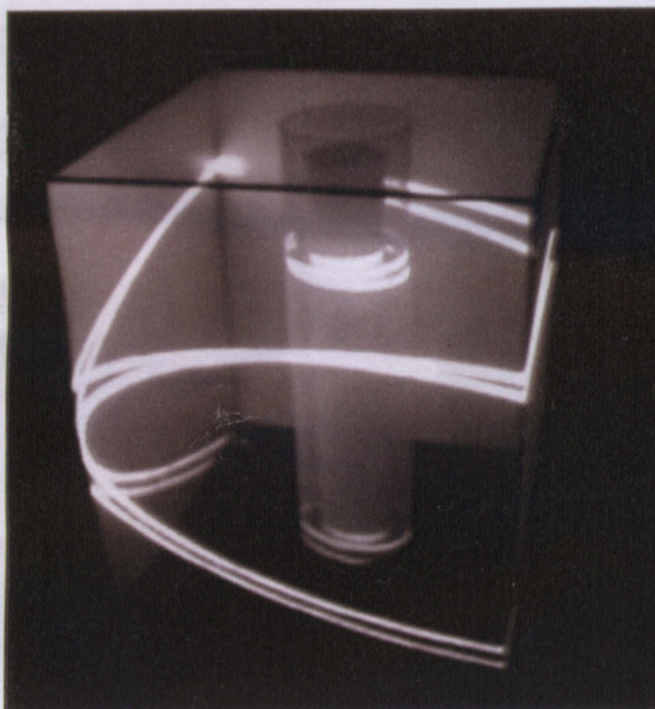
Steen Krarup, et moment af wetslide-formen Metamorph, 1969, genskabt 2000

Laszlo Moholy-Nagy: Lysrekvisit til en elektrisk scenografi, 1930

Eva Bortnyik og Csaba Tubak, videoprojektion på transparent kasseform

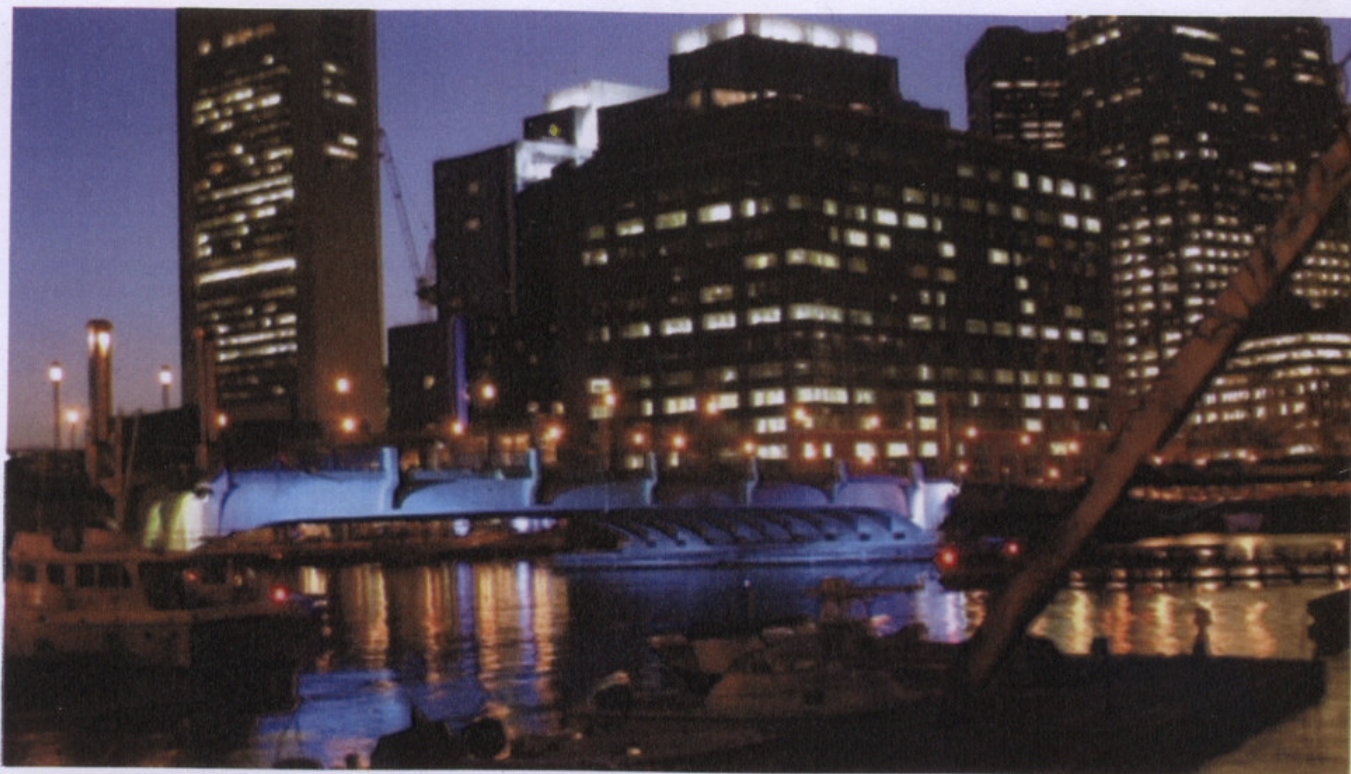

omkring 1970 var der temmelig mange lysgrupper her i landet, også set i internationalt perspektiv. Foredraget vakte en del begejstring, idet mange af lyskunstnerne selv havde arbejdet med noget tilsvarende i deres unge dage. Min tese er, at wetslides er lysshowets bidrag til lyskunsten: Farve smøres mellem dias-glas, stikkes i projektoren, hvis varme får farverne til at bevæge sig og billedet til at udvikles. Selve lyskilden er derfor en medskabende faktor. Den amerikanske kunsthistoriker Joe Ketner påpegede, at fra slutningen af 50'erne og ind i 60'erne samledes musik, teater, film og visuel kunst i multimedie- eller mixed media-værker, herunder lysshow-formen. Han viste, hvorledes Andy Warhols berømte Exploding Plastic Inevitable-forestillinger med Velvet Underground var stærkt inspireret af den tyske lyskunstner Otto Piene, som arbejdede i USA. Ketners og mit indlæg supplerede således hinanden, uplanlagt. Der var mange tilsvarende krydsreferencer mellem oplæggene - og det var tydeligt, at 1920'ernes stærke, eksperimenterende og banebrydende kunst stadig er kilde til inspiration. Som 1920'erne også var det for 1960'ernes eksperimenterende kunst.

Videnskab og kunst

Kunst og videnskab har forbindelser, men er naturligvis ikke ens eller det samme. Kunstnere er ofte interesseret i videnskabelige landvindinger og nytænkning, måske mere end omvendt. Dog - som den ungariske fysiker Norbert Kroo fremhævede - er kreativitet mere og mere i fokus inden for videnskaberne: Ingen videnskab uden skønhed.

Waltraut Cooper fra Østrig deltog i Lux Europae 2002, en udstilling af lyskunst i Københavns gader. Hun har studeret mate-

John Powell, belysning af 200 meter lang bro i Moakley Harbor, Boston, 2003. De seks projektorer bruger 1/10-del af den strøm, som broens gadebelysning anvender.

matik, fysik og kunst. Hun fortalte i sit oplæg, at for hende gik matematik ud på at bringe klarhed ind i verden – og det samme gjaldt for hendes kunstneriske arbejde. En serie værker kaldte hun Digital Poesi, men det havde ikke med ordkunst at gøre. Hun havde valgt ordet Poesi for disse computerbaserede værker, fordi mange mennesker er bange for, hvad computeren kan resultere i. Hun ville med koblingen af de to begreber sige: Anvendelsen af computer afhænger af os mennesker, som kan bruge teknologien godt eller skidt.

Spirituelt og konkret

Lyskunst skabes også med naturligt lys; det fortalte den ungarske skulptør Marta Kramli om. Således i land art-opbygninger, hvor konstruktionerne ude i naturen ofte lader solens gang over himlen tegnes på væggene, sådan som det også bruges i James Turrells kæmpeprojekt: At placere publikum i bunden af en konkret, udsukt vulkan og lade vulkanens cirkelformede kraterkant være som et koncentreret vindue mod himlen, så folk kan opleve tiden via lysets vandring, i en art dialog med universet. Der er både en ydre modtagelse af lys og en indre: Der er en spirituel dimension ved lys, som mange lyskunstnere arbejder med. Og som både Stonehenge, Pantheon og kirkers glasmalerier er gamle eksempler på.

Eva Bortnyik og hendes mand Csaba Tubak skaber fantastisk smukke værker, hvor det konkrete og næsten overjordiske forenes. De arbejder i sort og hvid og projicerer video med optisk virkende, geometriske figurer på en flade, som der evt. står hvide

søjler foran, eller hvor der ruller et rør op foran projektionsfladen. Derved skaber de fantastisk smukke, rolige billeder; enkle former til at skabe meget komplekse billeder, noget meget sanseligt og samtidig tankevækkende, geometriske former, som bliver gribende og poetiske.

Farve, lys og toner

Der har været mange lyskunstnere, der har søgt en forbindelse mellem farver og musiktoner; det er en del af lyskunstens forhistorie i 17- og især 1800-tallet. Den førnævnte Thomas Wilfred gjorde op med

denne analogi og ville skabe lyskunst helt uafhængig af musik. Også inden for film er der siden 1920'erne arbejdet med illustration af musik i abstrakte former, f.eks. af Oskar Fischinger og Mary Ellen Bute; hun havde været assistent for Wilfred.

Karakteristisk nok kaldte hun sin filmform for Seeing Sound. Den slags billedmæssig illustration af musik kan både give ret bombastiske billedformer og -rytmer, men også meget spændende og frie værker. Lysshowet, som blev nævnt før, er jo en projektion af billeder – wetslides, film, dias, scenelys osv. – til (rock-)musik, som spilles samtidig, og ligger som sådan i dette spor inden for lyskunsten.

Michael Bleyenberg: Eyefire 2, Bonn, 2000, 5 x 13 meter, hologrammer

Arkitektur og bylandskab

Byer er om noget defineret af lys. En del lyskunstnere arbejder med lys i gadebilledet. Som tyskeren Michael Bleyenberg med hologrammer, som ændres, idet man bevæger sig forbi. Han ser det som sit arbejde at fange lyset eller at bygge med lyset.

Amerikaneren John Powell, som også var med på Lumia-udstillingen i København, arbejder i det offentlige rum i Boston, blandt andet ved at belyse broer. Han har været med til at udvikle LED-lamper og andre projektorer, som er strømbesparende. Lyset programmeres til at skabe et forløb i lyset, en art fortælling. Også af interaktiv art, hvor han lader lyset på en bro ændres, afhængig af hvor mange der er passeret henover broen. – Bystyrer er meget glade for lys på facader, pladser, gader og lignende, sagde Powell. Så der ligger store muligheder for lyskunstnere dér.